

Dr. BRANKO BLAŽEVIĆ, izvanredni profesor
TANJA VUKOVIĆ, diplomant

Fakultet za turistički i hotelski menadžment, Opatija, Sveučilište u Rijeci, Hrvatska

MOGUĆNOSTI TURIZMA U RJEŠAVANJU PROBLEMA NEZAPOSLENOSTI

UDK 331.5:338.48](4-67EU)

Primljeno: 20.11.2001.

Prethodno priopćenje

Turizam nije u svim zemljama EU od iste važnosti ali gotovo u svim zemljama može pospešiti zaposlenost osjetljivih grupa kao što su žene, mladi, dugoročno nezaposleni, etničke manjine i sl. Part-time i privremeni poslovi, kao česti oblici u turizmu mogu imati posebno značenje u stimuliranju zaposlenosti žena i mladih. Poticanjem turizma u određenim regijama može se povoljno utjecati na zaposlenost u tim područjima. U zemljama koje nemaju izražene probleme s nezaposlenosti, turizam predstavlja dodatni izvoz. Portugal i Austrija, kao izrazite turističke destinacije, te Irska prepoznale su potencijal zaposlenosti koji nudi turizam te su ga koristili za smanjenje stope nezaposlenosti. Nažalost, u većini mediteranskih zemalja, gdje je turizam često jedna od najvažnijih grana, to nije učinjeno i one još uvijek bilježe visoke stope nezaposlenosti. Turizam je u Hrvatskoj sektor koji može dati značajan doprinos brzem gospodarskom razvoju. U našoj zemlji postoje veliki potencijali za povećanje turističkih aktivnosti što će samim time generirati i veći broj radnih mjesta u turizmu kao i u povezanim gospodarskim granama. Za uspješno rješavanje problema nezaposlenosti u Hrvatskoj putem turizma, kao primjer mogu poslužiti pozitivna iskustva zemalja EU.

Ključne riječi: nezaposlenost, turizam, Europska Unija, hrvatsko gospodarstvo.

UVOD

Kako bi poboljšale svoju konkurentnu poziciju, zemlje članice Europske Unije su se na svom Summitu održanom u Lisabonu dogovorile da će do kraja zadnjeg desetljeća, sada već prošlog stoljeća, težiti da postignu stopu zaposlenosti od 70% ili više. U daljnjem tekstu bit će prikazana trenutna situacija na tržištu rada u EU, ukazat će se na poteškoće te pokazati gdje postoji potencijal za stvaranje dodatnih zaposlenja.

Među ekonomistima postoji koncenzus da najveći dio nezaposlenosti u EU nije cikličke već strukturne naravi. Postoje mnoga istraživanja na ovu temu od strane EU, OECD i drugih institucija. Zbog korištenja različitih metodologija rezultati tih istraživanja se razlikuju. Europska komisija tvrdi da se 75% nezaposlenosti ili više može pripisivati strukturalnim faktorima.¹ Radovi OECD-a također sugeriraju da je

¹ European Commission, European Economy, The EU Economy: 1999 review, Brussels, 1999, str. 123.

nezaposlenost u EU uglavnom strukturne naravi, odnosno sugerira se da je oko 10% europske nezaposlenosti kratkoročne cikličke naravi.² Ključni rezultat različitih analiza je: dio nezaposlenosti može se pripisati cikličkim faktorima, ali se kretanje nezaposlenosti ponajviše može opisati kao cikličko "ljuljanje" oko konstantno visoke stope nezaposlenosti.³ Sam ekonomski rast čini se nije dovoljan za smanjenje stope nezaposlenosti, već su uz ekonomski rast potrebne odgovarajuće mjere ekonomske politike nacionalnih vlasti. Dugoročni problemi visoke nezaposlenosti u Europskoj Uniji, uslijed povoljnog ekonomskog okruženja i uspješnih mjera na tržištima rada, počeli su se efikasnije rješavati. To potvrđuju i podaci koji ukazuju na poboljšanje situacije na tržištima rada i smanjenje nezaposlenosti za Europsku Uniju u cjelini.

Rješavanje teškoća na tržištu rada jedan je od najvećih izazova s kojim se susreće Europska Unija. Najveći stvaratelj novih radna mjesta jest uslužni sektor, koji je već potkraj 20. stoljeća postao dominirajući sektor u industrijaliziranim zemljama svijeta. Uslužni sektor je najbrži rastući sektor u svjetskom gospodarstvu i u većini razvijenih zemalja generira više radnih mjesta nego bilo koja druga ekonomska grana.

Turizam je uslužna djelatnost koja zadnjih desetljeća uslijed otvaranja granica, globalizacije tržišta, povećanja slobodnog vremena, razvoja tehnologije i sl. bilježi značajan rast. Očigledno je da turizam ima značajan potencijal u pogledu rješavanja problema na tržištima rada. Preostalo je kreirati takvo okruženje i poduzeti takve mjere koje će omogućiti potpuno iskorištenje tog potencijala europskog turizma.⁴

Turizam je u Hrvatskoj sektor koji može dati značajan doprinos bržem gospodarskom razvoju. U našoj zemlji postoje veliki potencijali za povećanje turističkih aktivnosti što će samim time generirati i veći broj radnih mjesta u turizmu kao i u povezanim gospodarskim granama. Hrvatskoj za uspješno rješavanje problema nezaposlenosti putem turizma, za što nam kao primjer mogu poslužiti pozitivna iskustva zemalja EU.

1. TRŽIŠTE RADA U EUROPSKOJ UNIJI

Zadnjih tri desetljeća Europska Unija bilježi skromne rezultate na eliminaciji nezaposlenosti. Tijekom šezdesetih EU je bilježila stabilnu nisku stopu nezaposlenosti od 2%. 1970 godine je ta stopa za skoro tri postotna poena bila niža od američke stope nezaposlenosti. Nakon prve naftne krize je naglo počela rasti sve do prve polovice osamdesetih. Početkom devedesetih godina stopa nezaposlenosti se smanjila. Međutim, ni ta stopa nije bila održiva pa je stopa nezaposlenosti 1994. godine dosegla 12%. 1998. godine stopa nezaposlenosti se smanjila na oko 10%. Od sredine 1999. godine stopa nezaposlenosti je, između ostalog, zbog ekonomskog rasta počela opadati. Stopa nezaposlenosti je 1999. pala na 9,2% i u prosincu 2000. na 8,1% (što je jednako 13.9 milijuna ljudi). Povoljno makroekonomsko okruženje i uspješne mjere na

² Ibid., str.126.

³ McConnell C.R. and Brue S., Contemporary Labor Economics, McGraw-Hill, USA, 1989.

⁴ Vidi detaljnije: Tribe, J.,/1999/ The Economics of Leisure and Tourism, Butterworth Henimann, second edition, Oxford, kao i Heertje, A. i Kanning, W.,/1993/, De kern van de economie, Stenfert Kroese, Leinden.

tržištu rada, utjecali su na povećanje zaposlenosti u Europskoj Uniji. Rast BDP-a je 1999. godine u EU iznosio 2,4%, a rast zaposlenosti je te iste godine iznosio 1,6%. Rast zaposlenosti je stopu zaposlenosti 1999. doveo na 62,2%. Međutim rezultati na tržištu rada EU nisu ni blizu rezultatima koje bilježe SAD ili Japan. U studenom 2000. je stopa nezaposlenosti u SAD-u iznosila 4,0% i u Japanu 4,7%. Visoka stopa nezaposlenosti i niska stopa zaposlenosti ukazuju na visoki stupanj ekonomske neefikasnosti i na gubitak potencijalnog outputa.

1.1. Kritične kategorije u zaposlenosti zemalja EU

Žene

Nezaposlenost među ženama je skoro u svim zemljama članicama veća nego među muškarcima. U EU kao cjelini nezaposlenost je kod žena viša za 3 postotna poena nego kod muškaraca. Španjolska (23) i Italija (15,6) bilježe najveće stope. Međutim, zadnjih se nekoliko godina na tržištu rada mogu uočiti pozitivne tendencije za žene. Veći dio novo stvorenih radnih mjesta u EU zauzele su žene. Stopa zaposlenosti žena je zato i brže rasla od iste stope kod muškaraca. Ove tendencije su utjecale na smanjenje razlike između zaposlenosti žena i muškaraca. Ali stopa je još uvijek znatno niža kod žena nego kod muškaraca (1999:52,9% prema 71,6%). Razlika iznosi skoro 20 postotnih poena. Ova razlika je 1985. godine iznosila još većih 30 postotnih poena.⁵ Stopa zaposlenosti žena je u EU znatno niža nego u SAD-u (1997:67,5%).⁶ U razdoblju od 1991. godine do 2000. godine vidljive su slijedeće tendencije:

- Belgija, Grčka, Španjolska, Irska, Italija i Luksemburg su bilježili stopu zaposlenosti žena koje su bile ispod EU prosjeka
- U Irskoj se ta stopa znatno oporavila i 1999. je nešto niža od EU prosjeka
- Najveći rast zaposlenosti žena bilježile su Irska, Nizozemska, Španjolska i Belgija
- Stopa se smanjila u Švedskoj, ali ova zemlja još uvijek ima relativno najviše zaposlenih žena u Uniji
- U nekim većim zemljama EU (kao npr. u Francuskoj, Njemačkoj i Italiji) je rast ove stope bio minimalan do prosječan. Iz navedenog se vidi da žene predstavljaju važan potencijal u povećanju zaposlenosti u EU.

Mladi

Stopa zaposlenosti među mladima, od 15 do 24 godine, bitno se razlikuje od zemlje do zemlje. Visina zaposlenosti u ovoj najmlađoj dobnoj skupini najviše ovisi o

⁵ Eurostat: Structural Indicators-Female employment rate, February 2001, str. 1-2.

⁶ Commission of the European Communities, Employment Rates Report 1998- Employment performance in the member states, Brussels 1999, str. 6.

dužini obrazovanja i mogućnosti kombiniranja škole i posla, koji su različiti. Stopa zaposlenosti mladih⁷ u dobnoj skupini od 15 do 24, je najveća u Danskoj (66%), zatim u Nizozemskoj, Austriji i Ujedinjenom Kraljevstvu (sve iznad 55%). Najniže stope imaju Belgija, Francuska, Grčka, Španjolska i Italija (sve ispod 30%).⁸

Od 1997. godine sve se više mladih ljudi uključuje na tržište rada. Kao rezultat toga stopa zaposlenosti mladih ljudi u dobi od 15-24, u razdoblju od 1996. do 1999. povećala se s tri postotna poena na 39%. S druge strane se nezaposlenost među mladima smanjila. Broj nezaposlenih mladih ljudi je 1999. iznosio 8,5% od onih u dobnoj skupini od 15 do 24. Ova stopa jednaka je za muškarce kao i za žene.

Kretanja su pozitivna, ali s time nije još riješena problematika mladih nezaposlenih. Za ovu dobnu skupinu vrlo su podobni part-time i privremeni poslovi. Upravo ovi oblici su atraktivni jer omogućuju kombiniranje posla sa pohađanjem obrazovanja, što potiče i Europska Komisija. Potencijal za povećanje zaposlenosti među mladima dakle najviše leži u dodatnom stvaranju part-time i privremenih zaposlenja.

Osobe u dobnoj skupini od 55 do 64 godine

Poticanje prijevremenog odlaska u mirovinu i privlačne beneficije za invalide i za nezaposlene osobe utjecali su na povećanje prijevremenog povlačenja sa tržišta rada. Rezultat toga je niska stopa zaposlenosti za dobnu skupinu od 55 do 64 godine, koja je 1999. godine iznosila samo 37%. Unutar EU postoji velike razlike u stopama zaposlenosti ove dobne skupine, koje se mogu pripisati demografskoj strukturi, ali i prije spomenutim beneficijama i poticajima za prijevremeni odlazak u mirovinu.⁹ U Austriji, Belgiji, Francuskoj, Italiji i Luksemburgu ni trećina ljudi iz ove dobne skupine nije zaposlena. Švedska, sa druge strane, za ovu dobnu skupinu bilježi stopu zaposlenosti od 64%. Pogotovo je izrazit pad zaposlenosti kod muškaraca iznad 55 godina starosti. Iako je stopa zaposlenosti ljudi iz dobne skupine niska, navedeni podaci pokazuju da su izgledi za povećanje ove stope minimalni.

Dugoročna nezaposlenost

Zabrinjavajući je velik udio dugoročne nezaposlenosti u ukupnoj nezaposlenosti. U skladu s općenito povoljnim kretanjima na tržištu rada ova se stopa smanjila. Naime udio nezaposlenih koji su duže od 12 mjeseci bez posla u 1999. godini je iznosio 45%, a za nezaposlene duže od 24 mjeseca 29%.¹⁰ Činjenica da se dugoročna nezaposlenost relativno brže smanjila od nezaposlenosti općenito, pokazuje da su reforme na tržištu rada u nekim zemljama bile uspješne. U drugim zemljama (naročito u Italiji i Belgiji) su potrebne aktivnije mjere na ovom polju.

⁷ Ukupan broj zaposlenih mladih ljudi (od 15 do 24 godine) kao udio u totalnoj populaciji iste dobi.

⁸ Commission of the European Communities, Joint Employment Report 2000, Brussels, 2000, str. 22.

⁹ U situacijama kada se proces stvaranja radnih mjesta sporo odvijao, neke su zemlje poticale raniji odlazak u mirovinu za ljude iz dobne skupine od 55 do 64 godine.

¹⁰ Commission of the European Communities, Joint Employment Report 2000, Brussels, 2000, str. 22.

Niskokvalificirane osobe

Niskokvalificirane osobe su vrlo osjetljive na nezaposlenost, pogotovo na dugoročnu nezaposlenost. Zadnjih godina se povećala razina obrazovanja u EU i s time se smanjio broj niskokvalificiranih osoba te njihova ponuda rada. Istovremeno se smanjila potražnja za niskokvalificiranim radom. Niskokvalificirane osobe su izložene relativno većem riziku nego što su bolje obrazovane osobe, zato je potrebno prvo spomenutoj skupini posvetiti posebnu pažnju.

1.2. Prikaz zaposlenosti po zemljama

U okviru ovog rada vrijedi spomenuti regionalnu disperziju stope zaposlenosti odnosno nezaposlenosti. Razlike u stopama zaposlenosti i nezaposlenosti među regijama mogu biti značajne. Uglavnom vrijedi pravilo da su regije s visokim stopama nezaposlenosti sklone zadržavanju iste. Treba naglasiti potrebu za stvaranjem dodatnih zaposlenja u ovim regijama.

1999. godine sve su zemlje, osim Grčke, uspjele iskoristiti povoljnu ekonomsku situaciju te su povećale svoje razine zaposlenosti. Međutim, intenzitet rasta zaposlenosti varirao je od zemlje do zemlje. Irska je bilježila najbolje rezultate zajedno sa Španjolskom, Luksemburgom, Nizozemskom, Švedskom i Finskom (1999. sve iznad 2%). Tri značajne zemlje Europske Unije, to jest Njemačka, Italija i ujedinjeno Kraljevstvo bilježile su ispod prosječni rast.

U odnosu na 1998. godinu, Švedska i Irska su 1999. godine bilježile najveći pomak Unutar Unije. Danska ima najveću stopu zaposlenosti (2000:76,4%). Nizozemska, Švedska i Ujedinjeno Kraljevstvo također bilježe rezultate iznad ciljanih 70%. Italija, Španjolska i Grčka, koje imaju stope od oko 55%, predstavljaju najveći izazov u ostvarenju postavljenog cilja. Participacija muškaraca u dobi od 25-55 godina bilježi male razlike unutar Unije, te je mala razlika između stope zaposlenosti muškaraca u Uniji kao cjelini i iste stope u SAD-u (1997. respektivno 84,5 i 88,4).¹¹ To znači da na razlika između zemalja ponajviše utječu stope zaposlenosti žena, osoba iz dobne skupine 15-24 i osoba starijih od 55 godina.

Participacija žena najveća je u Danskoj, Švedskoj, Ujedinjenom Kraljevstvu, Finskoj i Nizozemskoj. U Italiji, Španjolskoj, Grčkoj i Luksemburgu stopa zaposlenosti žena je ispod 50%. Na povećanje njihove učestalosti zapošljavanja najviše mogu utjecati fleksibilni uvjeti rada uz povećanje broja dječjih vrtića i bolju podjelu obiteljskih obaveza između žena i muškaraca. Važan naglasak treba dati na part-time i privremena zaposlenja te mogućnost porodičnog dopusta.

1.3. Part-time i privremena zaposlenja

Rast zaposlenja obuhvaća sve vrste zaposlenja, ali se najviše odnosi na part-time zaposlenje. Od svakih 100 novo stvorenih radnih mjesta, 64 se mogu pripisati

¹¹ Commission of the European Communities, Employment Rates Report 1998- Employment performance in the member states, Brussels 1999, str. 6.

part-time zaposlenju. Žene su zauzele većinu part-time radnih mjesta. Čak 80% svih part-time zaposlenih su žene. Rastao je i broj muškaraca s part-time zaposlenjem. 1999. godine 33% svih zaposlenih žena i 6% svih muškaraca su imali part-time posao, što je više nego početkom '90 (žene 28% i muškarci 4%).

Rastao je također i broj zaposlenih sa privremenim poslom, naročito kod muškaraca. Ove tendencije rezultirale su rastom udjela part-time i privremenih zaposlenja u ukupnoj zaposlenosti. Ovi alternativni oblici vrijede za 28,4% ukupne zaposlenosti u EU. Postotak je znatno veći kod žena i iznosi 45,7.¹²

Part-time zaposlenje naročito je privlačno za studente, žene (s obitelji i naročito s djecom), osobe koje će uskoro ići u mirovinu itd., ali je ograničeno za muškarce srednje dobi. Ljudi se najčešće odlučuju za part-time zaposlenje zbog veće fleksibilnosti radnog vremena i zbog više slobodnog vremena. Ali u nekim slučajevima ljudi rade part-time jer nisu našli posao s punim radnim vremenom. Razina part-time zaposlenja može dati značajne rezultate za povećanje broja radnih mjesta pri određenom obujmu rada. Zato mnoge zemlje promiču ovaj oblik zaposlenja.

Razlika u stopama zaposlenosti između zemalja članica Unije se smanjuje kad se koriste FTE¹³ stope (zemlje sa većom zaposlenošću imaju i više part-time zaposlenja, dok one sa ispod prosječnom zaposlenošću imaju i ispod prosječan broj part-time zaposlenja). Od 1997. godine FTE stopa se povećala u svim zemljama EU, ali taj rast je bio sporiji od rasta obične stope (koja mjeri broj glava). I ova tendencija ukazuje na rast part-time zaposlenja. 1999. godine FTE stopa je iznosila 56,5%.¹⁴

1.4. Uslužni sektor

Komparativna analiza stope zaposlenosti po sektorima u EU i SAD-u pokazuje male razlike u poljoprivredi i industriji. Velika razlika je vidljiva u uslužnom sektoru koji je puno razvijeniji u SAD-u. U SAD-u 55,5% zaposlenih radi u uslužnom sektoru u odnosu na 39,3% u EU.¹⁵ Razlika između EU i SAD iznosi 14 postotnih poena.

Postoji ogroman potencijal za dodatno stvaranje radnih mjesta u uslužnom sektoru u EU. Štoviše zbog kontinuiranog rasta životnog standarda, potrebe za raznim uslugama su sve veće, ali ne za svim vrstama usluga. Najveće potrebe postoje na području IT, telekomunikacija i turizma. Može se dakle očekivati kreiranje dodatnih radnih mjesta u ovim trima uslužnim industrijama.

1.5. Pad nezaposlenosti

Nezaposlenost se zadnjih godina potkraj XX. stoljeća smanjila u gotovo svim zemljama Unije, ali intenzitet tog smanjenja nije svugdje bio jednak. Najveći pomak bilježila je Španjolska, koja je svoju stopu u 4 godine uspjela smanjiti za šest postotnih

¹² Ibid, pod 8., str. 17.

¹³ Full Time Equivalent Employment

¹⁴ Ibid, pod 8., str. 17.

¹⁵ Ibid pod 8., str. 18.

poena. Unatoč napredovanju, Španjolska još uvijek ima najveću stopu nezaposlenosti u Uniji (1999.-15,9%).

U studenom 2000. godine Belgija, Njemačka, Grčka, Španjolska, Francuska, Italija i Finska bilježe stope iznad europskog prosjeka od 8,1%.¹⁶ Zabrinjavajuće je da u ovu skupinu spadaju tri najveće zemlje EURO-područja: Njemačka, Italija i Španjolska. S druge strane imamo nekoliko zemalja koje bilježe izvanredno niske stope nezaposlenosti. Radi se o Luksemburgu, Nizozemskoj, Austriji i manje-više o Irskoj. Oni se moraju brinuti o sasvim drugim problemima kao npr.: kako izbjegavati manjak radne snage i kako izbjeći inflaciju nadnica? Potrebno je angažirati osobe koje se nalaze izvan radne snage. Među njima ima ljudi koji nisu službeno nezaposleni (jer nisu npr. aktivno tražili posao), ali bio prihvatili posao ako bi im se ponudio. U ovim zemljama konkretno postoji mogućnost dodatnog angažiranja žena osoba od 15-24, osoba od 55-64 godina starosti i eventualno ljudi iz drugih zemalja članica. U ovom radu će biti posebno istaknute ostale zemlje članice EU, koje mogu poboljšati svoje rezultate na tržištu rada. Ovdje donekle pripada i Luksemburg. Luksemburg naime ima znatan potencijal za povećanje zaposlenosti (jer je domaća zaposlenost niska) a time i za dodatno povećanje potencijalnog outputa.

2. POKAZATELJI NEZAPOSLENOSTI U EUROPSKOJ UNIJI

U prethodnom je poglavlju prikazano da su se dugoročni problemi visoke nezaposlenosti u Europskoj Uniji, uslijed povoljnog ekonomskog okruženja i uspješnih mjera na tržištima rada, počeli efektivnije rješavati. To potvrđuju i slijedeći podaci, koji ukazuju na poboljšanje situacije na tržištima rada i smanjenje nezaposlenosti za Europsku Uniju u cjelini.

- Od 1994. do 1999. godine broj nezaposlenih osoba u Uniji se smanjio za 4 milijuna.¹⁷ 1999. stopa nezaposlenosti u EU je iznosila 9,2%, nakon daljnjeg smanjivanja u prosincu 2000. je iznosila 8,1% odnosno 13,9 milijuna nezaposlenih.
- Stopa nezaposlenosti žena se '99 smanjila na 10,8% što je 1,6 postotnih poena manje nego '96., no to je još uvijek oko 1.6 postotnih poena više od iste stope kod muškaraca.
- Stopa nezaposlenosti mladih u dobnoj skupini 15-24 najniža je u ovom desetljeću i iznosi 8,5%. Pad nezaposlenosti mladih je '99. godine bio jednak za muškarce kao i za žene.
- Stopa dugoročne nezaposlenosti (kao udio nezaposlenih koji su duže od 12 mjeseci nezaposleni u ukupnoj radnoj snazi) bilježila je smanjenje ali 1999. još uvijek iznosi 4,2%.

¹⁶ Eurostat, Structural Indicators- Female employment rate, 2001, str. 1-2.

¹⁷ Ibid, pod. 8., str. 2.

Tablica 1. Stope nezaposlenih u EU 1996-1999.

	1999	1996
Stopa nezaposlenosti	9,2	10,8
Muškarci	7,9	9,6
Žene	10,8	12,4
Stopa nezaposlenosti mladih	8,5	10,2
Muškarci	8,5	10,3
Žene	8,5	10,1
Stopa dugoročne nezaposlenosti	4,2	5,3
Muškarci	3,5	4,5
žene	5,0	6,2

Izvor: Commision of the European Communities, Joint Employment Report 2000, Brussels, 2000.

Sve zemlje Unije, osim Grčke, bilježile su pad nezaposlenosti (tablica 2), a taj pad je bio najizraženiji u Irskoj i Španjolskoj. Irska je uspjela smanjiti svoju stopu nezaposlenost od 9,8% u 1997. na 5,7% u 1999. godini, što je znatno ispod prosjeka EU. Španjolska je u 2 godine uspjela smanjiti svoju nezaposlenost na 15,9%, što je smanjenje od 4,9 postotnih poena. Međutim, Španjolska još uvijek bilježi najveću stopu nezaposlenosti u Uniji. Visoke stope nezaposlenosti najviše su koncentrirane u mediteranskim zemljama: Španjolskoj, Grčkoj, Francuskoj i Italiji. Portugal je jedina zemlja na Mediteranu koja bilježi stopu nezaposlenosti od oko 4,5%, ali Portugal ima problem niske produktivnosti. Finska i Belgija također bilježe visoke stope nezaposlenosti. 1999. godine 3 veće zemlje EURO-područja (Španjolska, Italija i Francuska) su bilježile stope nezaposlenosti veće od EU prosjeka. Ni Njemačka s 8,8% nije puno ispod toga prosjeka. 1999. najniže stope nezaposlenosti bilježile su Austrija (3,9%), Nizozemska (3,3%) i Luksemburg (2,3%), a u studenom 2000. su iznosile respektivno niskih 3,3%, 2,7% i 2,1%.¹⁸ U navedenim zemljama počeli su se pojavljivati novi problemi kao što su manjak radne snage, inflacija nadnica i jaz u ponudi i potražnji deficitarnih zanimanja. Irska, koja je zadnjih nekoliko godina bilježila snažan pad nezaposlenosti, uskoro će se naći u ovoj skupini.

Zabrinjavajuće je da je stopa nezaposlenosti u čak polovici zemalja EU (u Španjolskoj, Grčkoj, Francuskoj, Italiji, Finskoj, Belgiji, Njemačkoj i Švedskoj) iznad 6%. Naročito visoke stope nezaposlenosti bilježe spomenute zemlje Sredozemlja za koje su potrebni dodatni impulsi koji će utjecati na smanjenje stope nezaposlenosti.

¹⁸ Eurostat, Euro-zone unemployment unchanged at 8,7%, Euro-indicators, No 16/2001, January 2001, doc

Tablica 2. Stope nezaposlenosti po zemljama 1997-1999. (%)

	1999	1997
Španjolska (ES)	15,9	20,8
Grčka (GR)	11,5	9,6
Francuska (FR)	11,3	12,4
Italija (IT)	11,3	12,1
Finska (FI)	10,1	13,1
Belgija (BE)	9,1	9,4
Njemačka (DE)	8,8	10,0
Švedska (SE)	7,2	9,9
Ujedinjeno Kraljevstvo (UK)	6,1	7,0
Irska (IE)	5,7	9,8
Danska (DK)	5,2	5,6
Portugal (PT)	4,5	6,8
Austrija (AT)	3,9	4,4
Nizozemska (NL)	3,3	5,2
Luksemburg (LUX)	2,3	2,6
Europska Unija (EU-15)	9,2	-

Izvor: Commission of the European Communities, Joint Employment Report 2000, Brussels, 2000.

3. TURIZAM - MOGUĆNOSTI U RJEŠAVANJU PROBLEMA

Rješavanje problema na tržištu rada jedan je od najvećih izazova s kojim se susreće Europska Unija. Najveći stvaratelj novih radnih mjesta jest uslužni sektor, koji će u 21. stoljeću postati dominirajući sektor u industrijaliziranim zemljama svijeta. Uslužni sektor već sada je najbrži rastući sektor u svjetskom gospodarstvu pa u većini razvijenih zemalja generira više radnih mjesta nego bilo koja druga ekonomska grana.

Turizam je uslužna djelatnost koja zadnjih desetljeća uslijed otvaranja granica, globalizacije tržišta, povećanja slobodnog vremena, razvoja tehnologije i sl. bilježi značajan rast. Turistička aktivnost je 2000. u EU bilježila slijedeće rezultate:¹⁹

- Europskoj Uniji pripadaju posebne zasluge za stvaranje turističkog BDP-a od 386,76 milijardi US \$
- Turistička potražnja u EU direktno generira oko 4,16% BDP-a
- U turizmu je 2000. u EU bilo zaposleno oko 7 milijuna ljudi

¹⁹ World Travel and Tourism Council, Year 2000, TSA Research Summary and Highlights: Austria, Belgium, Denmark, Finland, France, Germany, Greece, Ireland, Italy, Luxembourg, Netherlands, Portugal, Spain, Sweden and United Kingdom.

- Oko 4,4% svih zaposlenih u EU je 2000. direktno radilo u turizmu. U nekim zemljama je taj udio veći; U Španjolskoj iznosi 8,3%, u Portugalu 5,8% i u Italiji 5,9%
- U 2000. godini, najveći rast zaposlenosti u turizmu ostvarila je Finska (oko 7,4%)
- Najveći nominalni stvaratelji turističkog zaposlenja u EU su Ujedinjeno Kraljevstvo sa 1,37, te Španjolska, Francuska i Italija, s oko 1,2 milijuna radnih mjesta
- Očekuje se dalji rast turističkog sektora, a time i porast broja radnih mjesta.

Slijedeće činjenice o turizmu relevantne su i za EU:

- U svijetu je turizam od rastućeg ekonomskog značenja
- Vrlo je upleten u gospodarstvo i zato se često ne uočava njegovo pravo značenje
- Sastoji se od velikog broja različitih proizvoda i usluga
- Odvija se 24 sata na dan, sedam dana u tjednu, unatoč sezonskih fluktuacija
- Radno je intenzivna grana i pruža mogućnosti zapošljavanja na svim razinama
- Sastoji se uglavnom od malih i srednjih poduzeća, unatoč rastućih ulaganja od strane većih poduzeća
- Nisu potrebna velika financijska sredstva od strane vlade niti strogo zakonodavstvo, ali vlada ipak oblikuje okvire unutar kojih će se turistička aktivnost odvijati te realizira potrebnu infrastrukturu
- Industrija je vrlo decentralizirana i postoji mogućnost regionalne diverzifikacije
- Uspoređujući s drugim granama gospodarstva, moguć je relativno "lak ulazak" u ovu granu
- Ova gospodarska grana relativno malo zagađuje okoliš.²⁰

Turistički sektor ima velik potencijal u rješavanju problema zaposlenosti u EU. Jedna je od rijetkih grana koja je '90 godina kreirala nova radna mjesta. Sektor je radno intenzivan i zato se povećanjem turističkih aktivnosti direktno stvaraju nova radna mjesta. Osim toga ovaj sektor potiče stvaranje radnih mjesta i u drugim sektorima.

Turizam može igrati važnu socijalnu ulogu u pružanju zaposlenja mladima koji po prvi puta ulaze na tržište rada, te u ponovnom uključivanju nezaposlenih (posebice dugoročno nezaposlenih) i žena na tržište rada.

²⁰ Prema: World Travel Tourism Council, European Union, Travel and Tourism, Creating Jobs, Brussels 1997, str. 3.

Značenje turističkog sektora za zapošljavanje između ostalog leži u tome što pruža zaposlenje:

- ljudima svih kvalifikacija uključujući niskokvalificirane
- mladima koji po prvi puta ulaze na tržište rada
- jednake mogućnosti za muškarce kao i za žene
- zaposlenje s fleksibilnim radnim vremenom i
- u manje razvijenim područjima (npr. ruralna područja).²¹

Turizam nudi velik broj radnih mjesta s fleksibilnim radnim vremenom kao što su part-time i privremena zaposlenja. U današnjim uvjetima života, upravo ti fleksibilni oblici su jako traženi. Oni naime omogućuju kombinaciju rada i škole, što je vrlo privlačno za mlade ljudi iz dobne skupine (15-24). U Danskoj i Nizozemskoj je mogućnost ove kombinacije znatno povećala stopu zaposlenosti mladih i može služiti kao primjer za ostale zemlje EU. Turizam stoga ima znatan potencijal u povećanju zaposlenosti među mladima.

Poslovi s fleksibilnim radnim vremenom, također, omogućuju povećanje zaposlenosti među ženama. Za njih ovi oblici omogućuju kombiniranje posla i obitelji. Općenito se smatra da bi upravo ovi oblici zaposlenja mogli predstavljati odskočnu dasku za stalno zaposlenje. S druge strane ovi oblici pak nisu podobni za one koji traže full-time, stalan posao.

Veliko značenje turizma u stvaranju zaposlenosti leži u tome što turistička aktivnost ne stvara samo zaposlenje u turističkoj grani, već vrlo intenzivno utječe na stvaranje radnih mjesta u drugim ekonomskim granama koje su vezane za turističku aktivnost. Turizam je vrlo kompleksna uslužna djelatnost tako da prilikom kupnje turističkog proizvoda ne postoje jasne transakcije, kao kod kupnje, recimo, osobnog vozila. U turizmu se radi o velikom broju mogućih kombinacija proizvoda i usluga za prijevoz, smještaj, prehranu, ulaznice, suvenire, itd. Kupnja turističkog proizvoda (odnosno usluga) se odvija prije, za vrijeme i poslije putovanja, te na različitim mjestima. Stoga su efekti turističke potražnje vidljivi ne samo u turističkoj grani već i u drugim granama tzv. "Flow through effect". Ukupan efekt turističke potražnje u EU bilježi slijedeće rezultate:

- Europska unija uslijed turističke potražnje stvara BDP od 1,176.1 milijardi US\$
- Turistička potražnja u EU ukupno generira oko 12,6% BDP-a
- Relativno najveći udio BDP-a generira turistički sektor u Španjolskoj (19%) i u Portugalu (17,5%)
- Uslijed turističkih aktivnosti u EU je 2000. bilo zaposleno oko 20,9 milijuna ljudi
- Oko 13% svih zaposlenih u EU je 2000. direktno ili indirektno radilo u turizmu uslijed turističke potražnje

²¹ Prema: Ethan Frome, Joint Declaration for the Promotion of Employment in the European Hotel and Restaurant Sector, Brussels, 1999., str. 2.

- U nekim zemljama je taj udio veći - u Španjolskoj iznosi 21%, u Irskoj 19%, u Portugalu 18%, u Austriji i Italiji 16%.
- Najveći nominalni stvaratelji zaposlenja uslijed turističke potražnje u EU su Francuska i Italija, obje sa oko 3,3, milijuna radnih mjesta.²²

Prema najnovijim prognozama WTTC-a, ukupni će BDP uslijed turističkih aktivnosti 2010. godine u EU iznositi 2,112.2. milijardi US \$, što je jednako 14% od ukupnog BDP-a EU. Rast turističkih aktivnosti će utjecati i na rast zaposlenosti. Turizam će ukupno generirati 23,6 milijuna radnih mjesta. U razdoblju od 2000. do 2010. se dakle može očekivati stvaranje 2,5 do 3 milijuna novih radnih mjesta na području sadašnje Europske Unije. Proširenje Unije na Istočnu Europu, Tursku i Cipar omogućuje dodatni rast turističkog tržišta u EU. Prognoze za ove zemlje su još bolje. Očekuje se 6 milijuna novih radnih mjesta uslijed povećane turističke potrošnje.²³

Ako se pozitivno utječe na potražnju, "flow through effect" i stvaranje zaposlenosti će biti još intenzivnije.

U nastavku su istaknuti potencijali turizma u rješavanju nekih problema na tržištima rada Europske Unije.

- Visoki flow through effect u druge grane što trebaju iskoristiti sve zemlje Unije.
- Može pospješiti (re-)integraciju osjetljivih grupa kao što su dugoročno nezaposleni, žene i mladi.
- Šanse su jednake za žene kao i za muškarce što je posebno važno za Italiju, Grčku i Španjolsku čije su stope nezaposlenosti žena znatno veće od istih stopa kod muškaraca.
- Nudi širok spektar poslova pa stoga nudi mogućnost zaposlenja ljudima svih kvalifikacija. Na primjeru Španjolske to znači mogućnost zapošljavanja za velik broj niskokvalificiranih djelatnika, ali i za obrazovani kadar.
- Nudi part-time ili privremene poslove koji su podobni za ljude koji traže fleksibilno radno vrijeme zbog školovanja ili obitelji. Za Belgiju, Grčku, Italiju, Istočnu Njemačku to znači mogućnost povećanja zaposlenosti određenih osjetljivih grupa (žene i mladi).
- Nudi dinamične poslove za one koji se školuju ili su tek završili školu. Za Grčku, Španjolsku i Italiju to otvara mogućnost organiziranja praksi za đake i studente koji na taj način mogu steći prvo radno iskustvo. Također, postoji mogućnost napredovanja i treninga i za one koji nisu završili srednje obrazovanje.
- Ima potencijal u zapošljavanju migranata, etničkih manjina itd. Turizam nudi poslove za koje nisu potrebne visoke kvalifikacije i nije uvijek potrebno dobro

²² Ibid. pod 19.

²³ Ibid. pod 20. str. 6.

poznavanje jezika zemlje u kojoj žive i rade. Što može pozitivno utjecati na zaposlenost ovih grupa u Austriji i Nizozemskoj.

- U situaciji visoke nezaposlenosti svako je radno mjesto vrlo cijenjeno.
- Tamo gdje nema značajne nezaposlenosti, turizam stvara dodatni izvoz.
- Može poticati stvaranje dodatnih radnih mjesta u određenim područjima. Stimuliranjem turizma na sjeveru Švedske i Finske, u istočnoj Njemačkoj i na jugu Italije mogu se stvoriti dodatna radna mjesta u tim manje razvijenim područjima, a u Ujedinjenom Kraljevstvu se promicanjem gradskog turizma mogu kompenzirati gubici nastali u ruralnim područjima zbog izbijanja slinavke.
- Može povoljno utjecati na razvoj zaposlenosti na području više zemalja. U zemljama poput Luksemburga i Nizozemske, koje bilježe uspješne rezultate na tržištu rada, turistički sektor može zaposliti radnu snagu iz susjednih zemalja, gdje je problem nezaposlenosti veći.
- Većina radnih mjesta se nalazi u malim i srednjim poduzećima, što odgovara strategiji zapošljavanja u npr. Grčkoj.
- Očigledno je da turizam ima značajan potencijal u pogledu rješavanja problema na tržištima rada. Preostalo je kreirati takvo okruženje i poduzeti takve mjere koje će omogućiti potpuno iskorištenje tog potencijala europskog turizma. Treba:

1) Osigurati makroekonomski rast

Makroekonomski rast preduvjet je za stvaranje radnih mjesta. Gospodarski rast pozitivno utječe na kupovnu moć, što se opet odražava na potražnju turističkih usluga. Povećanjem turističke potražnje direktno se stvaraju nova radna mjesta. Stagnirajući ekonomski razvoj nije poželjan, jer djeluje na smanjenje kupovne moći, te na smanjenje potražnje.

2) Povećati konkurentnost destinacija EU

Destinacije van EU bilježe sve više međunarodnih dolazaka i uslijed takvih kretanja pao je udio EU u međunarodnom svjetskom turizmu. EU i njene članice bi trebale ulagati u održavanje vodeće pozicije na svjetskom turističkom tržištu i zajedno raditi na promicanju Europske Unije kao destinacije.

3) Smanjiti prepreke za poduzeća

- Smanjiti administrativno i fiskalno opterećenje.
- Većina poduzeća u turizmu je male i srednje veličine. Za njihov rast, odnosno za poticanje njihove uloge u stvaranju zaposlenosti, poželjno je smanjiti administrativne i fiskalne prepreke.
- Smanjiti doprinose za rad u EU. To ima naročito negativan utjecaj na sektore koji su radno intenzivni, kao što je turizam. Visoki doprinosi mogu predstavljati prepreku u stvaranju dodatnih radnih mjesta.

4) Organizacija obuke

Važna pretpostavka za povećanje zaposlenosti u turizmu jest kontinuirana obuka i stalno povećanje razine sposobnosti i obrazovanja. Potrebna su ulaganja u obrazovanju kako bi se djelatnici tijekom cijelog radnog vijeka mogli usavršavati i prilagođavati novim trendovima. Posebice je važno usmjeriti obuku prema IT-koji je postao važniji i u turističkom sektoru. Povećanje razine obrazovanja utjecat će na povećanje produktivnost što je nužno da bi europski turizam postao konkurentniji.

Brzi razvoj tehnologija kao i novi trendovi poput održivog razvoja, ne samo da zahtijevaju kontinuiranu obuku, već predstavljaju mogućnost za kreiranje novih kvalitetnih radnih mjesta. Zato bi se ove tendencije trebalo prihvatiti kao izazov i potencijal za povećanje zaposlenosti.

5) Omogućiti veću mobilnost ljudi

Turistički sektor karakterizira mobilnost zaposlenih. Za osiguranje mobilnosti zaposlenih potrebno je osigurati verifikaciju diploma i životopisa, i rješavanja pitanja o socijalnoj sigurnosti, mirovinskim pravima i slično.

6) Poštivati načela održivog razvoja

Održivi razvoj jedan je od najvećih trendova današnjice. On nije samo trend, već je postao nužna pretpostavka u cjelokupnom gospodarstvu, pa tako i u turizmu, jer rast turističke aktivnosti nije neograničen. Primjenom načela održivog razvoja će se, između ostalog, povećati privlačnost destinacije, smanjiti troškovi npr. energije i vode, te će se moći stvarati nova radna mjesta. Održivi razvoj u turizmu može pozitivno utjecati na zaposlenost. Sačuvana okolina, (prirodna, kulturna...) pokretač je turističke aktivnosti, stoga je očuvanje okoline neophodno za održavanje dugoročne konkurentnosti EU destinacije, a time i za očuvanje radnih mjesta. Osim toga ulaganjem u razvojne projekte stvarat će se dodatna radna mjesta kako u turizmu tako i u drugim povezanim sektorima.

ZAKLJUČAK

Vidljivo je poboljšanje situacije na tržištima rada u Europskoj Uniji. Skoro sve zemlje su primjenom odgovarajućih mjera zaštite rada i korištenjem povoljnog makroekonomskog okruženja povećali broj radnih mjesta. Stopa zaposlenosti je 1999. iznosila 62,2%, a stopa nezaposlenosti se smanjila i iznosila je 9,2%. Ova stopa se i dalje smanjivala i u prosincu 2000. iznosila je 8,1%. Ali ovi rezultati se moraju znatno poboljšati da bi bili konkurentni s onima u SAD-u i Japanu. Slabiji rezultati na tržištu rada u EU ukazuju na nedovoljnu ekonomsku efektivnost i predstavljaju gubitak potencijalnog outputa. Najveće stope nezaposlenosti imaju mediteranske zemlje (osim Portugala), te Finska, Belgija i Njemačka.

Turizam je vrlo značajan za gospodarstvo EU. Naime, turizam ukupno sudjeluje u BDP s 12,6% i u zaposlenosti s oko 13%. Važno je razlikovati direktan utjecaj i ukupan utjecaj turizma na gospodarstvo EU. Direktno, turizam u EU generira

4,16% BDP-a i 4,4% zaposlenosti. Turizam je jedan od rijetkih sektora koji je '90 kreirao nova radna mjesta. Turistička aktivnost kontinuirano raste, a rast turističkih aktivnosti direktno stvara nova radna mjesta u turizmu. Uz to turistička potražnja potiče stvaranje radnih mjesta u drugim sektorima, kroz tzv. flow through effect. Ovaj flow through effect je jako izražen u Španjolskoj i naročito u Irskoj. Direktni je utjecaj turizma na zaposlenosti u Irskoj nizak, ali je ukupan efekt vrlo značajan. Turistička potražnja generira oko 20% ukupnih radnih mjesta u Irskoj. Jak rast turističke potražnje tijekom zadnjih godina, uvelike je pridonio stvaranju radnih mjesta. U Irskoj je turizam vidljivo pospješilo situaciju na tržištu rada.

Turizam nije u svim zemljama EU od iste važnosti ali gotovo u svim zemljama može pospješiti zaposlenost osjetljivih grupa kao što su žene, mladi, dugoročno nezaposleni, etničke manjine i sl. Part -time i privremeni poslovi, kao česti oblici u turizmu mogu imati posebno značenje u stimuliranju zaposlenosti žena i mladih. Poticanjem turizma u određenim regijama može se povoljno utjecati na zaposlenost u tim područjima.

U zemljama koje nemaju izražene probleme s nezaposlenosti, turizam predstavlja dodatni izvoz. Portugal i Austrija, kao izrazite turističke destinacije, te Irska prepoznale su potencijal zaposlenosti koji nudi turizam te su ga koristili za smanjenje stope nezaposlenosti. Nažalost, u većini mediteranskih zemalja, gdje je turizam često jedna od najvažnijih grana, to nije učinjeno i one još uvijek bilježe visoke stope nezaposlenosti.

Turizam je u Hrvatskoj sektor koji može dati značajan doprinos bržem gospodarskom razvoju. U našoj zemlji postoje veliki potencijali za povećanje turističkih aktivnosti što će samim time generirati i veći broj radnih mjesta u turizmu kao i u povezanim gospodarskim granama. Hrvatskoj za uspješno rješavanje problema nezaposlenosti putem turizma, kao primjer mogu poslužiti pozitivna iskustva zemalja EU.

LITERATURA

1. Commission of the European Communities, Employment Rates Report 1998, Employment Performance in the Member States, Brussels, 1999.
2. Commission of the European Communities, Joint Employment Report 2000, Brussels, 2000.
3. European Commission, European Economy, The EU Economy:1999 review, Brussels, 1999.
4. Eurostat: Structural Indicators - Female employment rate, Brussels, February 2001.
5. Eurostat, Euro - zone unemployment unchanged at 8,7 %, Euro-indicators, No 16/2001, January 2001.
6. Ethan Frome, Joint Declaration for the Promotion of employment in the European Hotel and Restaurant Sector, Brussels, 1999.
7. Heertje, A. i Kanning, W., De kern van de economie, Stenfert Kroese, Leiden, 1993.
8. McConnell C.R. and Brue S., Contemporary Labor Economics, McGraw-Hill, USA, 1989.
9. Ministarstvo turizma, Tourist Traffic January-December 2000, (WEB stranica Ministarstvo turizma: Data & Statistics)
10. Ministarstvo turizma, Croatian Tourism in Figures, edition 2000.
11. Samuelson, P. i W. Nordhaus, Ekonomija, Mate, Zagreb, 1992.
12. Tribe, J., The Economics of Leisure and Tourism, Butterworth Henimann, second edition, Oxford, 1999.
13. The Economist Intelligence Unit, Country report Croatia, The Economist Intelligence Unit Limited 2001, London, February 2001.
14. World Travel and Tourism Council, European Union, Travel & Tourism, Creating Jobs, WTTC, Brussels 1997.

15. World Travel and Tourism Council, TSA Research Summary and Highlights: Austria, Belgium, Denmark, Finland, France, Germany, Greece, Ireland, Italy, Luxemburg, Netherlands, Portugal, Spain, Sweden i United Kingdom, Brussels, 2000.
16. www.europa.eu.int
17. www.mint.hr
18. www.wtfc.org

Summary

THE OPPORTUNITIES OF TOURISM IN SOLVING UNEMPLOYMENT

Although tourism does not have the same priority throughout the EU countries, it can help to improve the employment rate of critical groups such as women, young people, the long-term unemployed, ethnic minorities, etc in almost all of the countries. Part-time and temporary jobs, which are frequent forms of employment in tourism, can have special significance in stimulating the employment of women and young people. Encouraging tourism in certain regions can have favourable impact on the employment rate in these areas. In countries where unemployment is not a large problem, tourism represents additional export. Portugal and Austria, two pronounced tourist destinations, together with Ireland, have recognized the employment potential that tourism has to offer, and they are using tourism to decrease their unemployment rates. Unfortunately, the majority of Mediterranean countries, where tourism is often one of the most important economic branches, has not grasped this opportunity, and still suffers high unemployment rates. In Croatia, tourism is a sector that can significantly contribute to accelerating economic development. Croatia possesses a great potential for increasing its tourism activities, which would in turn generate a large number of jobs in tourism, as well as in the adjoining economic branches. The positive experience of the EU countries in this respect can serve as an example to Croatia in successfully overcoming the issue of unemployment through tourism.

Key words: unemployment, tourism, European Union, Croatian economy.